

Primerjalni glagolski frazemi med slovarjem in rabo¹

Jasmina Temnik
Denis Kalamar

IZVLEČEK: Prispevek predstavlja izbrano skupino dvanajstih glagolskih zvez živeti kot, umreti kot, gledati kot, držati se kot, smejati/režati se kot, govoriti kot, smrdeti kot, izginiti kot, preklinjati kot, molčati kot, tresti se kot in zebsti kot z namenom, primerjati slovarsko in korpusno gradivo z odgovori anketirancev, in tako ugotoviti, katere od zvez so navadne primerjave in katere zaradi pogostosti in ustaljenosti lahko uvrstimo med primerjalne glagolske frazeme.

ABSTRACT: The paper presents the selected group of twelve verb partnerships: živeti kot, umreti kot, gledati kot, držati se kot, smejati/režati se kot, govoriti kot, smrdeti kot, izginiti kot, preklinjati kot, molčati kot, tresti se kot and zebsti kot in order to compare the dictionary and the corpus material to the respondents' answers, thereby establishing which of the partnerships are ordinary comparisons, and which can be classified among comparative verbal phrasemes due to their frequency and stability.

1 Uvod

V članku je predstavljena izbrana skupina glagolskih primerjalnih frazemov tako, da sooča njihovo prisotnost v SSKJ, besedilnih korpusih Nova beseda in Fida ter rabo pri anketiranih študentih.

"Frazeološke enote ali frazemi so stalne besedne zveze, katerih pomen ni ali je samo delno ugotovljiv iz pomenov njihovih sestavin, in ki imajo praviloma stalno in samo omejeno spremenljivo sestavo" (Keber 2003, 6).

Osnovne lastnosti frazemov so večbesednost, stalnost (oblike in pomena), neizpeljivost pomena celote iz pomenov sestavin, celovitost in ekspresivnost. Frazem mora obsegati vsaj dve besedi, da zadosti pogoju večbesednosti. Stalnost frazema zahteva nespremenljivost njegovih sestavin. Besede znotraj frazeološke zveze nimajo enakih možnosti kakor zunaj frazema (kot samostojne besede). Če to omejitev prestopimo, dobimo iz frazema navadne besedne zveze. Stalen je tudi pomen fraze-

¹ Prispevek je nastal pod mentorstvom izr. prof. dr. Irene Stramljič Breznik.

ma. Frazem seveda ni popolnoma nespremenljiv. Njegova oblika se lahko deloma spreminja glede na obliko rabe, obstajajo pa tudi frazeološke različice (variante). V zvezi s spreminjanjem frazema govorimo o spremenljivosti, ki obsega oblike za vključevanje v besedilo (raba – npr. časovne: *gledati, gledal je ... kakor tele v nova vrata*) in frazemske različice (npr. sestavinske: *pijan kot čep/krava*). Neupoštevanje stalnosti frazema lahko povzroči nesporazum in nerazumevanje. Napačna raba povzroča razpad pomena frazema, namesto frazeološkega pomena v besedilu nastopa dobesedni pomen proste besedne zveze, kadar ta obstaja, ali pa pride do nesmisla (Kržišnik 1994).

Primerjava in primerjalni frazem sta na prvi pogled zelo podobna. Primerjave ali komparacije so pogoste v vsakdanjem govoru, kjer jih sproti tvorimo, literatura pa jih razvije na višji ravni. "Komparacija je na splošno kratka ali razširjena primerjava kakega pojava z drugim, pri čemer mora obstajati med njima neka podobnost" (Kos 1959, 124). Obenem primerjave povezujejo ali razločujejo pojme iz dveh področij, pri čemer se intenzivira lastnost, delovanje ali stanje, ki služi kot iztočnica za primerjanje. Pri tem imata A in B del, ki se ju primerja, vsaj eno skupno lastnost, vsaj en skupni sem, da je lahko primerjava mogoča in razumljiva. V SSKJ je veliko primerjav, ki so le enkratne. Zelo majhen del takšnih primerjav se je ustalil v uporabi in se je začel kot celota uporabljati v govornih ali pisanih besedilih. Še vedno pa ostaja mnogo primerjav, ki jih lahko označimo kot avtorske; čeprav imajo mnogo značilnosti frazema, pa ne ustrezajo pogoju stalnosti, ki je potreben, da lahko neko besedno zvezo označimo kot frazem.

V SSKJ je zapisanih nekaj čez 1700 primerjalnih zvez z vezniki: *kot, kakor* in *ko* (povzeto po Vaupotič 2004, 9).² Njihov manjši del se je ustalil in prešel med primerjalne frazeme. Po (Fink - Arsovski 2002, 12) sta znana dva osnovna strukturna tipa primerjalnih frazemov: tridelni (A + B + C) in dvodelni (B + C). A-del je sestavina, ki se primerja, B-del je primerjalni veznik, C-del pa sestavina, s katero se primerja. Tridelni strukturni tip je najštevilčnejši.

2 Namen raziskave

Namen najine raziskave je, predstaviti omejeno skupino glagolskih primerjalnih frazemov glede na zastopanost v slovarju, korpusnih virih in dejansko rabo anketiranih študentov tretjega letnika eno- in dvopredmetnega univerzitetnega pedagoškega programa Slovenski jezik s književnostjo. V SSKJ sva izbrala številne zveze po načelu A kot/kakor/ko B, ki so bile že zajete v imenovanem diplomskem delu. Ob raziskovanju se nama je pojavilo zlasti vprašanje, ali so te zveze res tudi primerjalni frazemi. Izkazalo se je, da jih je večina med njimi le navadnih primerjav.

Izvedla sva sondažno raziskavo tako, da sva izbrala 12 primerjalnih glagolskih zvez po SSKJ z vsemi različicami, poiskala njihovo zastopanost po besedilnih korpusih in nato še z anketo preverila njihovo živost med anketiranci. Podatki, dobljeni

² Lea Vaupotič, *Slovenski primerjalni frazemi v SSKJ*, diplomsko delo, mentorica dr. Irena Stramljič Breznik, 2004.

s preverjanjem rojenih govorcev, pomagajo pri razmejevanju med frazeološkimi variantami in modifikacijami. Ta metoda je lahko zelo relevantna. Po mnenju E. Kržišnik 1996, 137, je pomembna tako za raziskovanje frazeologije danega jezika kakor tudi za odkrivanje poti, po katerih je mogoče spodbujati spoznavanje tega dela jezikovnega opisa v šoli. Mnogi odstopi od norme tudi v pisnih besedilih so namreč odraz nepoznavanja frazeologije.

3 Metodologija

Za izbranih 12 primerjalnih glagolskih frazemov sva preverjala njihovo zastopanost po besedilnih korpusih Fida in Nova beseda. Pri tem so bili upoštevani: vse glagolske oblike, časi in vsi trije primerjalni vezniki *kot*, *kakor*, *ko*. Izkazalo se je, da je za relevantno predstavitev živosti frazemov treba opraviti tudi anketo. Anketiranih je bilo skupno 100 študentov.

4 Primerjalni glagolski frazemi v SSKJ, Fidi in Novi besedi ter pri anketirancih

4.1. ŽIVETI KOT ...

4.1.1 Zveze, ki se pojavljajo v SSKJ: *živeti kot kralj* (F: 2, NB: 0); *živeti kakor baron* (F: 0, NB: 2); *živeti kot grof* (F: 2, NB: 0); *živeti ko mali bog* (F: 0, varianta *živeti kot Bog*: 3, NB: 0); *živeti kakor pravi paša* (F: 0, NB: 0).

2.2.2 V besedilnih korpusih se pojavljajo zveze, ki jih v SSKJ ni. Dodatno se v FIDI pojavijo naslednje zveze: *živeti kakor puščavnik* (F: 7, NB: 2); *živeti kot v rajju* (F: 1, NB: 0); *živeti kot ljudje* (F: 1, NB: 0). V Novi besedi so dodane še naslednje zveze: *živeti kot gospod* (F: 0, NB: 1); *živeti kot zvezda* (F: 0, NB: 1); *živeti kakor ptiček na veji* (F: 0, NB: 1); *živeti kot žival* (F: 0, NB: 1); *živeti kot idiot* (F: 0, NB: 1); *živeti kot grešni kozel* (F: 0, NB: 1).

2.2.3 Rezultati anket so podali naslednje zveze: *živeti kot kralj* (A: 49, F: 2, NB: 0); *živeti kot ptiček na veji* (A: 8, F: 0, NB: 1); *živeti kot grof* (A: 7, F: 2, NB: 0); *živeti kot lord* (A: 6, F: 0, NB: 0); *živeti kot gospod* (A: 5, F: 0, NB: 1); *živeti kot car* (A: 4, F: 0, NB: 0); *živeti kot bog* (A: 4, F: 1, NB: 0); *živeti kot kraljična* (A: 2, F: 0, NB: 0); *živeti kot kralj na Betajnovi* (A: 1, F: 0, NB: 0); *živeti kot bogataš* (A: 1, F: 0, NB: 0); *živeti kot vladar* (A: 1, F: 0, NB: 0); *živeti kot ptiček* (A: 1, F: 0, NB: 0); *živeti kot graščak* (A: 1, F: 0, NB: 0); *živeti kot cesar* (A: 1, F: 0, NB: 0); *živeti kot plemič* (A: 1, F: 0, NB: 0).

Med odgovori anketirancev so bile podane še naslednje zveze: *živeti kot tele* (A: 1); *živeti kot svetnik* (A: 1); *živeti kot človek* (A: 1); *živeti kot cerkvena miš* (A: 2); *živeti kot boem* (A: 1); *živeti kot revež* (A: 1). Primerjavo so dopolnili vsi anketiranci.

4.1.4 V SSKJ-ju so upoštevane zveze, ki kot določilo prvemu delu *živeti kot* ... vsebujejo predstavnika moškega spola, ki je po naših prepričanjih bogat, uspešen,

ki lagodno živi, skratka nekdo, ki ne živi v pomanjkanju. To so *kralj, baron, grof* (vsi predstavniki višjega stanu), *bog* in *paša*³. Zanimivo je, da se v besedilnem korpusu Nova beseda pogosteje pojavlja določilo *baron*, saj določuje plemiča, ki je za stopnjo nižji od grofa, ki se v omenjenem besedilnem korpusu sploh ne pojavlja, medtem ko besedilni korpus Fida upošteva le določilo *grof, barona* pa ne. Nova beseda ponudi še dodatne možnosti, ki prav tako potrjujejo našo teorijo; tako najdemo še naslednja določila: *gospod, zvezda* in *ptiček na veji*. *Gospod* predstavlja prav tako uspešnega moškega, vrednega spoštovanja, medtem ko prilastek *zvezda* določa predvsem slavno osebo (igralca ali pevca). Frazem *živeti kot ptiček na veji* ne pomeni ravno dobro in lagodno živeti, temveč živeti svobodno in brezskrbno.⁴

Anketiranci so najpogosteje podali zvezo *živeti kot kralj*, kar potrjuje dejstvo, da je ta frazem še zelo močno uporabljan; prav tako je ta frazem najpogostejši v Fidi. V nasprotju z anketiranci in Fido pa Nova beseda slednjega frazema sploh ne vključuje, temveč je najpogostejša zveza *živeti kakor baron*. Zanimivo je, da so anketiranci pogosto navedli tudi frazem *živeti kot ptiček na veji*. Slednji odstopa od med anketiranci najpogosteje izraženega pomena 'dobro, lagodno živeti'. Rezultati anket so podali še naslednja določila, ki kažejo na medsebojno povezanost pomena zveze z njenim določilom: *lord*,⁵ *car*,⁶ *bogataš, vladar, graščak, cesar, plemič*. Opazno je, da C-deli zvez večinoma niso intenzivirani s prilastki, razen redkih izjem (*živeti kot ptiček na veji, živeti kot kralj na Betajnovi*). Izkazalo se je, da vsi odgovori anket niso frazemi, ampak so individualni primeri. Ker je za frazem potrebna stalnost, so to navadne primerjave in ne frazemi: *živeti kot bogataš, živeti kot vladar, živeti kot graščak, živeti kot cesar, živeti kot plemič*. Anketiranci so v eni zvezi podali tudi primer rabe določila ženskega spola, in sicer v zvezi *živeti kot kraljična*. Opazno je tudi krčenje oz. izpust določenih sestavin frazema, kot npr. v primeru *živeti kot ptiček* (kjer manjka zadnji del določila: *na veji*). V oči bode tudi samostojna zveza *živeti kot kralj na Betajnovi*, katere sestavina je prenesena iz Cankarjeve drame *Kralj na Betajnovi*.

4.2 UMRETI KOT ...

4.2.1 Zveze, ki se pojavljajo v SSKJ: *umreti kot berač* (F: 0, NB: 0); *poginiti kot pes za plotom* (F: 0, NB: 0).

4.2.2 V besedilnih korpusih se pojavljajo zveze, ki jih v SSKJ ni. V FIDI se pojavijo naslednje zveze: *umreti kot pes* (F: 2, NB: 0); *umreti kot kokoš* (F: 2, NB: 0); *umreti kot siromak* (F: 2, NB: 0); *umreti kot tujec* (F: 2, NB: 0); *umreti kot popotnik* (F: 2, NB: 0); *umreti kot cigan* (F: 1, NB: 0); *umreti kot revež* (F: 1, NB: 0); *umreti kot puščavnik* (F: 1, NB: 0). V Novi besedi je dodan še naslednji frazem: *umreti kot mučenik* (F: 0, NB: 3).

³ *Paša* je bil zlasti v fevdalni Turčiji visok vojaški ali civilni oblastnik (SSKJ).

⁴ V tem pomenu je podan tudi v SSKJ.

⁵ Beseda *lord* prav tako pomeni 'višji plemič'.

⁶ Beseda *car* ima v SSKJ prvi pomen 'vladar'.

4.2.3 Rezultati anket so podali naslednje zveze: *umreti kot revež* (A: 20, F: 1, NB: 0); *umreti kot žival* (A: 10, F: 0, NB: 0); *umreti kot berač* (A: 8, F: 0, NB: 0); *umreti kot siromak* (A: 5, F: 2, NB: 0); *umreti kot pes* (A: 4, F: 2, NB: 0); *umreti kot sirota* (A: 2, F: 0, NB: 0); *umreti kot državni siromak* (A: 2, F: 0, NB: 0); *umreti kot klošar* (A: 2, F: 0, NB: 0); *umreti kot bednik* (A: 1, F: 0, NB: 0); *umreti kot zadnji pes* (A: 1, F: 0, NB: 0); *umreti kot smet* (A: 1, F: 0, NB: 0).

Med anketiranci so bili podani še naslednji manj pogosti odgovori: *umreti kot dostojanstvenik* (A: 1); *umreti kot kralj* (A: 3); *umreti kot junak* (A: 6); *umreti kot Bog* (A: 3); *umreti kot človek* (A: 2); *umreti kot gospod* (A: 1); *umreti kot legenda* (A: 1); *umreti kot papež* (A: 1); *umreti kot bedak* (A: 1); *umreti kot cerkvena miš* (A: 1); *umreti kot grof* (1); *umreti kot starec* (A: 1); *umreti kot vojak* (A: 1); *umreti kot suženj* (A: 1). Neodgovorjenih je bilo 17 anket.

4.2.4 Anketiranci so najpogosteje zapisali frazem *umreti kot revež*, slednji se pojavi le še v Fidi, ki poleg slednjega najpogosteje ponuja frazem *umreti kot pes*. Nova beseda ne vsebuje nobenega od naštetih frazemov; najpogostejša zveza je *umreti kot mučenik*. Pri dopolnilnih sestavinah frazemov se je ugotovilo, da se zveza *umreti kot ...* dopolnjuje z določilom, ki ima negativen prizvok oz. ki določa osebo ali bitje, ki živi v pomanjkanju in osamljenosti. Tako se v SSKJ pojavljata dve določili s tem pomenom: *berač in pes*. V besedilnih korpusih se ti dve določili znova pojavljata, vendar v drugačni izrazni podobi; tako Fida izpušča del sestavine (*umreti kot pes* – izpust: *za plotom*), doda pa še dve določili, ki ponazarjata človeka, ki živi v pomanjkanju: *revež* in *siromak*. Ankete so podale naslednje sestavine, ki so v SSKJ ali v besedilnih korpusih: *revež*, *berač*, *siromak*, *pes*. Glede na to, da so rezultati anket podali visoko frekvenco rabe pri frazemih *umreti kot revež* (20 odgovorov) in *umreti kot žival* (10 odgovorov), lahko rečemo, da sta to frazema, saj sta pogosto v rabi.

Pri drugih zvezah se ugotavlja, da so to navadne primere, saj so rabljene bolj individualno. Pri zvezi *umreti kot cerkvena miš* je verjetno prišlo do vsebinske zamenjave, saj je tej zvezi prvoten frazem *reven kot cerkvena miš*.

4.3 GLEDATI KOT ...

4.3.1 Zveze, ki se pojavljajo v SSKJ: *gledati kot tele v nova vrata* (F: 7, NB: 3); *gledati kakor zaboden vol* (F: 2, NB: 3); *gledati kakor bik v nova vrata* (F: 0, NB: 0); *gledati ko zaboden bik* (F: 0, NB: 0); *zijati kot krokodil* (F: 0, NB: 0); *gledati kot norec* (F: 0, NB: 0); *gledati, kot da sem prikazen* (F: 0, NB: 0).

4.3.2 V besedilnih korpusih se pojavljajo še dodatne zveze. Tako se v FIDI pojavijo naslednji frazemi: *gledati kot idiot* (F: 7, NB: 2); *gledati kot otrok* (F: 2, NB: 0); *gledati kot deveto čudo* (F: 2, NB: 3); *gledati kot soha* (F: 1, NB: 0); *gledati kot zabodeno govedo* (F: 1, NB: 0); *gledati kot antilopa* (F: 1, NB: 0); *gledati kot kreten* (F: 1, NB: 0); *gledati kot Božiček* (F: 1, NB: 0); *gledati kot huda ura* (F: 1, NB: 0); *gledati kot čuk* (F: 1, NB: 0); *gledati kot (zastreljena) srna* (F: 1, NB: 0); *gledati ko zver* (F: 1, NB: 0); *gledati kot teliček* (F: 1, NB: 0); *gledati kot nor* (F: 1, NB: 0); *gledati kot sedmo čudo* (F: 1, NB: 0); *gledati kot otrok* (F: 1, NB: 0); *gledati*

kot zajec (F: 1, NB: 0); *gledati kot vol* (F: 1, NB: 0). V Novi besedi so najdeni še naslednji primeri: *gledati ko zaklano tele* (F: 0, NB: 1); *gledati kot zajec* (F: 0, NB: 2); *gledati ko zamaknjen* (F: 0, NB: 1); *gledati kot iz sna* (F: 0, NB: 1); *gledati kakor turški golob* (F: 0, NB: 1); *gledati kakor žaba iz jajca* (F: 0, NB: 1); *gledati kakor strašilo iz nasada* (F: 0, NB: 1); *gledati kakor zabodeno tele* (F: 0, NB: 1); .

4.3.3 Rezultati anket so podali naslednje možnosti: *gledati kot tele v nova vrata* (A: 41, F: 7, NB: 3); *gledati kot bik v nova vrata* (A: 20, F: 0, NB: 0); *gledati kot bik* (A: 6, F: 0, NB: 0); *gledati kot tele* (A: 4, F: 0, NB: 0); *gledati kot vol* (A: 4, F: 1, NB: 0); *gledati kot zaboden vol* (A: 2, F: 2, NB: 3); *gledati kot tele v pisana vrata* (A: 1, F: 0, NB: 0); *gledati kot bik nova vrata* (A: 1, F: 0, NB: 0); *gledati kot osel* (A: 1, F: 0, NB: 0); *gledati kot lipov bog* (A: 1, F: 0, NB: 0); *gledati kot norec* (A: 1, F: 0, NB: 0); *gledati kot zaklano tele* (A: 1, F: 0, NB: 1); *gledati kot prestrašena žival* (A: 1, F: 0, NB: 0).

Med anketiranci so se pojavile še naslednje zveze: *gledati kot ris* (A: 5); *gledati kot sokol* (A: 4); *gledati kot miš iz moke* (A: 2); *gledati kot hudič* (A: 1); *gledati kot orel* (A: 1); *gledati kot zmaj* (A: 1); *gledati kot sova* (A: 1). Neodgovorjen je bil le en vprašalnik.

4.3.4 Najpogostejši frazem med anketiranci je *gledati kot tele v nova vrata*, prav tako je ta frazem poleg zvez *gledati kakor zaboden vol* in *gledati kot deveto čudo* najpogostejši v Novi besedi, prav tako poleg zveze *gledati kot idiot* tudi v Fidi, dopolnilo v C delu frazema *gledati kot idiot* se nanaša na človeka, ki je neumen in se med odgovori anket ne pojavlja. V C-delu frazemov se zelo pogosto uporabljajo poimenovanja za živali, katerih nadpomenka je *govedo* (*bik, tele* (Keber 1998, 99), *vol, govedo*).⁷ Nekateri frazemi imajo določila bolj razširjena, nekateri pa določene sestavine izpuščajo, npr. *gledati kot tele v nova vrata/gledati kot tele*. "V primeru *gledati kakor bik v nova vrata* lahko bika zamenjajo *tele, vol, krava*, v primeru *gledati kot zaboden bik* pa je namesto bika pogostejši *vol*" (Keber 1996, 85). Zanimiva je individualna raba zveze *gledati kot tele v pisana vrata*, kjer je verjetno sestavina zveze 'pisana' prenesena iz poznavanja hrvaškega frazema *gledati kao tele u šarena vrata*.

Željka Fink - Arsovski je na predavanju na Pedagoški fakulteti v Mariboru januarja 2006 predstavila svojo ugotovitev, da imamo med osmimi slovanskimi jeziki samo Slovenci v frazemu *gledati kot ...* dve možnosti: *gledati kot tele* in *gledati kot bik*. To je zanimivo predvsem zato, ker ima *bik* med simboli pozitivno konotacijo v nasprotju s *teletom*. Zanimivo je, da frazema *gledati kot bik v nova vrata* v besedilnih korpusih ni, frazem *gledati kot tele v nova vrata* pa je le v Novi besedi.

4.4 DRŽATI SE KOT ...

4.4.1 Zveze, ki se pojavljajo v SSKJ: *držati se kot lipov bog* v pomenu 'neroden, molčeč' (F: 1, NB: 2); *držati se kot kup nesreče* (F: 1, NB: 0); *držati se kot dež v pratiki* (F: 0, NB: 0); *držati se kot pust v pratiki* (F: 0, NB: 0); *držati se, kakor*

⁷ Spolno zrel samec je bik, rezan ali kastriran bik pa vol (Keber 1996, 59).

bi dren jedel v pomenu 'pusto, grdo' (F: 0, NB: 0); *držati se, kot bi grile jedel* (F: 0, NB: 0); *držati se kakor mila jera* (F: 0, NB: 0); *držati se, kot bi pil jesih* (F: 0, NB: 0); *držati se kakor mokra kura* (F: 0, NB: 0); *držati se kakor polit kužek* v pomenu 'boječe, preplašeno' (F: 0, NB: 0); *držati se pobito kot okregan otrok* (F: 0, NB: 0); *držati se kakor na pepelnico* (F: 0, NB: 0); *držati se kakor kvatrni/veliki petek* (F: 0, NB: 0); *držati se kot na pogrebu* (F: 0, NB: 0); *držati se kot na pogrebščini* (F: 0, NB: 0); *držati se, kakor bi pokoro delal* (F: 0, NB: 0); *držati se, kot bi preklo požrl* (F: 0, NB: 0); *držati se kot na sedmini* (F: 0, NB: 0); *držati se kot tatrman* (F: 0, NB: 0); *držati se kot huda ura* (F: 0, NB: 0).

4.4.2 V besedilnih korpusih se pojavljajo zveze, ki jih v SSKJ ni. Dodatno se v FIDI pojavijo naslednje zveze: *držati se ko mona* (F: 3, NB: 0); *držati se ko marela* (F: 1, NB: 0); *držati se kot zombi* (F: 1, NB: 0); *držati se kot za stavo* (F: 1, NB: 0); *držati se kot kak tolst opat* (F: 1, NB: 0); *držati se kot trda droga* (F: 1, NB: 0); *držati se kot napol razcepljeno poleno* (F: 1, NB: 0); *držati se kakor kol* (F: 1, NB: 0). V Novi besedi je dodana še zveza: *držati se ko stare klešče* (F: 0, NB: 1).

4.4.3 Anketiranci so podali naslednje zveze: *držati se kot mila jera* (A: 18, F: 0, NB: 0); *držati se kot kislja kumara* (A: 10, F: 0, NB: 0); *držati se kot mula* (A: 10, F: 0, NB: 0); *držati se kot kislja kumarica* (A: 6, F: 0, NB: 0); *držati se kot limona* (A: 6, F: 0, NB: 0); *držati se kot lipov bog* (A: 4, F: 1, NB: 2); *držati se kot kislja murka* (A: 4, F: 0, NB: 0); *držati se kot mona* (A: 3, F: 3, NB: 0); *držati se kot kislja repa* (A: 3, F: 0, NB: 0); *držati se kot kislica* (A: 3, F: 0, NB: 0); *držati se kot kumarica* (A: 1, F: 0, NB: 0); *držati se kot nor* (A: 1, F: 0, NB: 0); *držati se, kot da bi ti kdo kaj naredil* (A: 1, F: 0, NB: 0); *držati se kot kislja limona* (A: 1, F: 0, NB: 0); *držati se, kot da ima palico v riti* (A: 1, F: 0, NB: 0); *držati se kot mevža* (A: 1, F: 0, NB: 0); *držati se kot čok* (A: 1, F: 0, NB: 0); *držati se kot huda ura* (A: 1, F: 0, NB: 0); *držati se kot kup nesreče* (A: 1, F: 1, NB: 0); *držati se, kot bi se sam naredil* (A: 1, F: 0, NB: 0); *držati se, kot da bi ti murko v rit tiščal* (A: 1, F: 0, NB: 0).

Med odgovori anketirancev se pojavljajo še naslednje zveze: *držati se kot pijanec plota* (A: 5); *držati se kot pijan plota* (A: 4); *držati se kot klop* (A: 2); *držati se kot cek* (A: 1), vsi ti primeri v pomenu 'trdno se držati'; *držati se kot kip* (A: 1); *držati se kot jesihar* (A: 1); *držati se kot princesa* (A: 1); *držati se kot kmečka nevesta* (A: 1, F: 0, NB: 0). Pri dani zvezi *držati se kot jesihar* je prišlo do napake v razumevanju oz. do prenosa sestavine od prvotnega frazema *kričati kot jesihar*. Odgovora ni bilo pri šestih anketah.

4.4.4 Besedilna korpusa najpogosteje upoštevata frazem *držati se kot lipov bog*, anketiranci pa *držati se kot mila jera*. Zanimivo je, da slednji frazem v Novi besedi in Fidi zastopan le dvakrat, čeprav je med anketiranci najpogosteje rabljen. Sestavine, ki dopolnjujejo prvi del frazema *držati se kot ...*, predstavljajo predvsem hrano, ki je kislja in izzove na obrazu tistega, ki jo uživa, kisel pogled (*kumara, kislica, hren, dren, limona, kislja repa, jesih*), ali pa hrano, ki ni užitna oz. ni na prehranjevalnem seznamu naše kulture (*gril*). Anketiranci so najpogosteje v različnih variantah izpostavljali: *kislja kumara, kislja kumarica, kislja murka, kumarica*. Pri slednjem primeru se izkaže, da je bila izpuščeno pridevniško določilo *kisel*, vendar se zaradi pogoste rabe takšnega določila kljub temu zazna, kakšen pomen primerjalna zveza predstavlja. Poleg tega so sestavine pomensko vezane še na dogodke, ki v nas zbujejo

žalost (*pogreb, veliki petek, pogrebščina, pokora, sedmina, huda ura*), predvsem v zvezi s poslednjim stikom z umrlim, tj. s pogrebom in sedmino.

4.5 SMEJATI SE KOT ...

4.5.1 Zveze, ki se pojavljajo v SSKJ: *smejati se kot cigan belemu kruhu* (F: 0, NB: 0); *režati se kot pečen maček* (F: 0, NB: 0); *smejati se, kot da bi bil neumen* (F: 0, NB: 0); *smejati se, kot bi orehe stresal* – v pomenu 'glasno, hrupno' (F: 0, NB: 0).

4.5.2 V besedilnih korpusih se pojavljajo zveze, ki jih v SSKJ ni. Dodatno se v FIDI pojavijo naslednje zveze: *smejati se kakor (razposajen) otrok* (F: 3, NB: 4); *smejati se kot ptiček* (F: 1, NB: 0); *smejati se kot neumen* (F: 1, NB: 0); *smejati se kot blazen* (F: 2, NB: 0); *smejati se kot bebec* (F: 2, NB: 0); *smejati se kot utrgan* (F: 1, NB: 0); *smejati se kot nor* (F: 1, NB: 3). V Novi besedi so dodane še naslednje zveze: *smejati se kot cigan* (F: 0, NB: 1); *smejati se kot norec* (F: 0, NB: 2); *smejati se kot obseden* (F: 0, NB: 1); *smejati se kot bolna žival* (F: 0, NB: 1); *smejati se kot mladenič* (F: 0, NB: 1); *smejati se kot pečen* (F: 0, NB: 1); *smejati se kakor grlica* (F: 0, NB: 1); *smejati se kakor pečen salamander* (F: 0, NB: 1); *smejati se kakor šestnajstletnica* (F: 0, NB: 1); *smejati se kakor iz čistih, stoterih zrcal* (F: 0, NB: 1); *smejati se kakor gospod* (F: 0, NB: 1).

4.5.3 Rezultati anket so podali naslednje zglede: *smejati se kot počen pisker* (A: 14, F: 0, NB: 0); *smejati se kot krava* (A: 10, F: 0, NB: 0); *smejati se kot konj* (A: 6, F: 0, NB: 0); *smejati se kot hijena* (A: 5, F: 0, NB: 0); *smejati se kot koza* (A: 4, F: 0, NB: 0); *smejati se kot nor* (A: 4, F: 1, NB: 3); *smejati se kot počen lonec* (A: 3, F: 0, NB: 0); *smejati se kot opica* (A: 3, F: 0, NB: 0); *smejati se kot počen groš* (A: 3, F: 0, NB: 0); *smejati se kot poknjen groš* (A: 3, F: 0, NB: 0); *smejati se kot norec* (A: 3, F: 0, NB: 2); *smejati se kot osel* (A: 2, F: 0, NB: 0); *smejati se kot pečen maček* (A: 2, F: 0, NB: 0); *smejati se kot cigan belemu kruhu* (A: 2, F: 0, NB: 0); *smejati se kot nori* (A: 2, F: 0, NB: 0); *smejati se kot veverica* (A: 1, F: 0, NB: 0); *smejati se kot budala* (A: 1, F: 0, NB: 0); *smejati se kot maček* (A: 1, F: 0, NB: 0); *smejati se kot žaba* (A: 1, F: 0, NB: 0); *smejati se kot klovn* (A: 1, F: 0, NB: 0); *smejati se, kot bi lešnike nasul* (A: 1, F: 0, NB: 0); *smejati se, kot bi orehe stresal* (A: 1, F: 0, NB: 0); *smejati se kot nora Neža* (A: 1, F: 0, NB: 0); *smejati se kot Režonja* (A: 1, F: 0, NB: 0); *smejati se kot budalo* (A: 1, F: 0, NB: 0); *smejati se kot otrok* (A: 1, F: 3, NB: 3); *smejati se kot sraka* (A: 1, F: 0, NB: 0); *smejati se kot v cirkusu* (A: 1, F: 0, NB: 0); *smejati se kot harmonika* (A: 1, F: 0, NB: 0); *smejati se kot pečena repa* (A: 1, F: 0, NB: 0); *smejati se kot počena lisica* (A: 1, F: 0, NB: 0); *smejati se, kot bi bil zadet* (A: 1, F: 0, NB: 0); *smejati se kot mula* (A: 1, F: 0, NB: 0); *smejati se kot kokoš* (A: 1, F: 0, NB: 0); *smejati se kot tele* (A: 1, F: 0, NB: 0); *smejati se kot sliva* (A: 1, F: 0, NB: 0); *smejati se, kot da bi koza po plehi scala* (A: 1, F: 0, NB: 0).

Preostale zveze, ki se še pojavljajo med odgovori anketirancev, so: *smejati se kot kuhan rak* (A: 1) – pri tem primeru je prišlo do sestavinskega prenosa iz frazema *rdeč kot kuhan rak*; *smejati se kot slika* (A: 1); *smejati se kot strte klešče* (A: 1). Neodgovorjenih je bilo devet anket.

4.5.4 Zveze, ki so zastopane v SSKJ, niso uporabljene v nobenem besedil-

nem korpusu. Oba besedilna korpusa najpogosteje ponudita zvezo *smejati se kakor razposajen otrok*, poleg slednjega Nova beseda še *smejati se kot nor*. Med anketiranci je zelo zanimiva najpogostejša raba primerjalne zveze *smejati se kot počen pisker*, saj le-ta ni zastopana v nobenem primerjanem viru. Pri frazemu *smejati se kot cigan belemu kruhu* se pojavlja tudi njegova različica, ki ne zajema vseh sestavin omenjenega frazema in je zastopana v Novi besedi, tj. *smejati se kot cigan*. V Fidi je upoštevana zveza, ki je avtorske narave, torej je to navadna primera, in ki je vzela samostalniško določilo iz frazema *živeti kot ptiček na veji*: *smejati se kot ptiček*. V Novi besedi pa se pojavi zveza *smejati se kot pečen*, ki je prevzela sestavine iz frazema *režati se kot pečen maček*. Anketiranci so namesto omenjenega A-dela *režati se ...* uporabili *smejati se ...* Pri tem naj omeniva, da je pri enem odgovoru prišlo do izpusta pridevniškega določila *pečen*. "Prave predstave o tem, kako se reži pečen maček, danes nimamo. Brez dvoma pa so jo nekoč imeli, saj je znana zamenjava zajca z mačkom" (Keber 1996, 207).

Anketiranci so podali zveze, ki jih zaradi pogostosti rabe lahko štejemo med frazeme in ki se razlikujejo le v samostalniškem določilu: *smejati se kot počen pisker/smejati se kot počen lonec*. *Pisker* je sopomenska varianta določila *lonec*, le da je prva omejena na pogovorno rabo. Rezultati anket so pokazali, da se kot določila pogosto uporabljajo živali (*krava, koza, konj, hijena, opica, osel*). Opazen je enkratni prenos sestavine zveze iz leposlovja: *smejati se kot Režonja*, kjer je verjetno prišlo do prenosa iz dela *Režonja* na svojem. Med rezultati je v tem delu izkazanih največ navadnih primerjav, pravih frazemov s tem pomenom je malo.

4.6 GOVORITI KOT ...

4.6.1 Zveze, ki se pojavljajo v SSKJ: *govoriti kot dež* (F: 5, NB: 2); *govoriti kakor raztrgan/strgan dohtar* (F: 1, NB: 4); *klepetati kakor branjevka* (F: 0, NB: 0); *teči komu jezik kot mlin* (F: 0, NB: 0); *jezik komu gladko teče, ji teče kot namazan* (F: 0, NB: 0); *govoriti kot odvetnik* (F: 0, NB: 1); *govoriti kot papagaj* (F: 0, NB: 0); *govoriti, kakor bi iz rokava stresal* (F: 0, NB: 0); *govoriti kot stara baba* (F: 0, NB: 0).

4.6.2 V besedilnih korpusih se pojavljajo zveze, ki jih v SSKJ ni. Dodatno se v FIDI pojavijo naslednje zveze: *govoriti kakor otrok* (F: 2, NB: 0); *govoriti kot raca* (F: 2, NB: 0); *govoriti ko džanki* (F: 2, NB: 0); *govoriti kot navit* (F: 1, NB: 0); *govoriti kot ponoreli vlak* (F: 1, NB: 0); *govoriti kot namazan* (F: 1, NB: 0); *govoriti kot pada toča* (F: 1, NB: 0); *govoriti kot racman Jaka* (F: 1, NB: 1); *govoriti kot Salomon* (F: 1, NB: 4); *govoriti kot kavčičevec* (F: 1, NB: 1); *govoriti kot raca* (F: 1, NB: 2); *govoriti kot toča* (F: 1, NB: 0); *govoriti kot namazan* (F: 1, NB: 0). V Novi besedi so dodane še naslednje zveze: *govoriti kot pridigar* (F: 0, NB: 1); *govoriti kot mlačen apostol* (F: 0, NB: 1); *govoriti kot voda* (F: 0, NB: 1); *govoriti kot vest* (F: 0, NB: 1); *govoriti kot stroj* (F: 0, NB: 1); *govoriti, kakor bi rožice sadil* (F: 0, NB: 2); *govoriti kakor Sveto pismo* (F: 0, NB: 1); *govoriti kakor mlečnozob pastir* (F: 0, NB: 1); *govoriti kakor cigan* (F: 0, NB: 1); *govoriti kakor pijan* (F: 0, NB: 1).

4.6.3 Rezultati anket so podali naslednje zveze: *govoriti kot raztrgan dohtar* (A: 31, F: 1, NB: 3); *govoriti kot strgan dohtar* (A: 12, F: 0, NB: 1); *govoriti kot*

navit (A: 9, F: 0, NB: 0); *govoriti, kot bi bil navit* (A: 7, F: 0, NB: 1); *govoriti kot dež* (A: 3, F: 5, NB: 2); *govoriti kot navita ura* (A: 3, F: 0, NB: 0); *govoriti kot bi rožice sadil* (A: 3, F: 0, NB: 2); *govoriti kot politik* (A: 1, F: 0, NB: 0); *govoriti kot klepetulja* (A: 1, F: 0, NB: 0); *govoriti kot namazan* (A: 1, F: 0, NB: 0); *govoriti kot potoček* (A: 1, F: 0, NB: 0); *govoriti kot utrgan dohtar* (A: 1, F: 0, NB: 0); *govoriti kot navit dohtar* (A: 1, F: 0, NB: 0); *govoriti kot ura* (A: 1, F: 0, NB: 0); *govoriti kot strela* (A: 1, F: 0, NB: 0); *govoriti kot strgan meh* (A: 1, F: 0, NB: 0); *govoriti kot klopotec* (A: 1, F: 0, NB: 0); *govoriti kot stara baba* (A: 1, F: 0, NB: 0); *govoriti kot pokvarjen kasetofon* (A: 1, F: 0, NB: 0); *govoriti kot nor* (A: 1, F: 0, NB: 0); *govoriti kot kokoš* (A: 1, F: 0, NB: 0).

Odgovori anketirancev so podali še naslednje zveze: *govoriti kot doktor* (A: 3); *govoriti kot papiga* (A: 3, F: 0, NB: 0) – v pomenu 'ponavljati'; *govoriti kot kmet* (A: 2); *govoriti kot filozof* (A: 1); *govoriti kot veliki* (A: 1); *govoriti kot papež* (A: 1); *govoriti kot polž* (A: 1); *govoriti kot restant* (A: 1); *govoriti kot otrok* (A: 1); *govoriti kot župnik* (A: 1); *govoriti kot raztrgani zdravnik* (A: 1) – slednji primer je napaka v razumevanju, saj *dohtar/doktor* ne pomeni zdravnika, temveč pravnika. Neodgovorjene so bile tri ankete.

4.6.4 Določila *govoriti kot ...* se nanašajo predvsem na stvar oz. pojavnost, ki ima lastnost ponavljanja, utečenosti (*dež, mlin, ponoreli vlak, toča, voda, stroj, potoček, klopotec*). Pri določenih živih bitij, se le-ta nanašajo tudi na predstavnice ženskega spola, kar se sklada s stereotipom, da ženske raje govorijo kot moški (*branjevka, stara baba, klepetulja*), a so ta določila pomensko negativno nastrojena. Edina določila, ki se nanašajo na moški spol in so med anketiranci tudi najpogostejša, je *doh-tar/doktor/pravnik/odvetnik*. Z vprašanjem, ali v slovenščini določene vrste govorne dejavnosti pripisujemo predvsem moškemu oz. ženski, se je ukvarjala Erika Kržišnik (1997). "Pri glagolskih frazemih kot slovarskih enotah, ki obsegajo sestavine frazema in vezljivostna določila, je v SSKJ določenost govorca po spolu izražena leksikalno in/ali oblikoslovno", npr. *klepetulje so hotele vedeti, kaj se dogaja pri njih doma* (Kržišnik 1997, 48). Ker je v slovenščini moški spol nasproti ženskemu slovnično nezaznamovan, je avtorica omenjenega prispevka pod zaznamovane primere uvrstila le tiste, ki kažejo na določenost za ženski spol in jih je v SSKJ okrog 6 odstotkov.⁸ Med frazemi, ki so izbrani iz SSKJ in besedilnih korpusov ter odgovori anketirancev in ki vsebuje sestavino *jezik*, ima v SSKJ žensko zaznamovanost le frazem "*jezik teče gladko/kot namazan (komu)*" (Kržišnik 1997, 53), a je bilo ugotovljeno, da je bila izbira ženskega vršilca dejanja naključna. Pri tem se pomen frazemov govorjenja, ki jim je dodan ženski govorec, nanaša zlasti na lastnost govorca in je tako ženskim govorcem pripisana gostobesednost. Tako nam omenjeni prispevek bolj odgovarja na vprašanje ženske zaznamovanosti pri frazemih govorjenja, ki se nanašajo na količino in ne na način govorjenja, torej "lažje odgovorimo na vprašanje, kdo govori koliko, kakor na zastavljeno vprašanje, kdo govori kako". Izkazalo se je, "da sistemska omejitev po spolu za frazeme govorjenja ne velja" (Kržišnik 1997, 56). V

⁸ Da je ravno izbira ženskega spola za vršilca dejanja pri frazemih govorjenja v SSKJ in v slovarjih najbolj zaznamovana, potrjuje tudi primerjava s stanjem v nekaterih drugih slovarjih slovenskega knjižnega jezika (Pleteršnik, Glonar), povzeto po Kržišnik (1997).

Novi besedi je najpogostejša zveza *govoriti kot raztrgan dohtar*, v Fidi pa *govoriti kot dež*. V sestavinah primer se zelo pogosto uporablja določilo *navit: govoriti kot navit, govoriti, kot bi bil navit, govoriti kot navita ura, govoriti kot navit dohtar ...*

4.7 SMRDETI KOT ...

4.7.1 Zveze, ki se pojavljajo v SSKJ: *smrdeti kot dihur* (F: 0, NB: 2); *smrdeti ko drek* (F: 0, NB: 0); *smrdeti kakor gnojnica* (F: 0, NB: 1); *smrdeti kot kozel* (F: 0, NB: 2); *smrdeti kot praščar* (F: 0, NB: 0); *smrdeti kot prč* (F: 0, NB: 0); *smrdeti kot od tisoč vragov* (F: 0, NB: 0); *smrdeti kot star zaprtek* (F: 0, NB: 0).

4.7.2 V besedilnih korpusih se pojavljajo zveze, ki jih v SSKJ ni. Dodatno se v FIDI pojavijo naslednje zveze: *smrdeti kot kuga* (F: 7, NB: 3); *smrdeti ko moker pes* (F: 2, NB: 0); *smrdeti kot hudič* (F: 1, NB: 0); *smrdeti kot žival* (F: 1, NB: 0); *smrdeti kot postana scalnica* (F: 1, NB: 0); *smrdeti kot neočiščeno javno stranišče* (F: 1, NB: 0); *smrdeti kot kamilični čaj* (F: 1, NB: 0); *smrdeti kot mokra plenica* (F: 1, NB: 0); *smrdeti kot prašič* (F: 1, NB: 0); *smrdeti kot papagaj* (F: 1, NB: 0); *smrdeti kakor greznica* (F: 1, NB: 1); *smrdeti kot v peklu* (F: 1, NB: 1); *smrdeti kot (gnila) riba* (F: 2, NB: 1); *smrdeti kot svinja* (F: 1, NB: 1); *smrdeti kot pes* (F: 1, NB: 1); *smrdeti ko mrhovina* (F: 1, NB: 0). V Novi besedi so dodane še naslednje zveze: *smrdeti kot iz straniščne luknje* (F: 0, NB: 1); *smrdeti kot plin* (F: 0, NB: 1); *smrdeti kot v flaši* (F: 0, NB: 1); *smrdeti kakor zaporniška celica* (F: 0, NB: 1); *smrdeti kakor po hlevu* (F: 0, NB: 1); *smrdeti kakor gnoj* (F: 0, NB: 1); *smrdeti kakor črvi na gnoju* (F: 0, NB: 1); *smrdeti kakor hudiču krst* (F: 0, NB: 1).

4.7.3 Anketiranci so podali naslednje zveze: *smrdeti kot dihur* (A: 49, F: 0, NB: 2); *smrdeti kot pok* (A: 10, F: 0, NB: 0); *smrdeti kot kuga* (A: 7, F: 7, NB: 3); *smrdeti kot gnoj* (A: 5, F: 0, NB: 1); *smrdeti kot cigan* (A: 5, F: 0, NB: 0); *smrdeti kot pes* (A: 4, F: 1, NB: 1); *smrdeti kot pujs* (A: 4, F: 0, NB: 0); *smrdeti kot drek* (A: 3, F: 0, NB: 0); *smrdeti kot svinja* (A: 2, F: 1, NB: 1); *smrdeti kot prašič* (A: 1, F: 1, NB: 0); *smrdeti kot hur* (A: 1, F: 0, NB: 0); *smrdeti kot hudič* (A: 1, F: 1, NB: 0); *smrdeti kot nesnaga* (A: 1, F: 0, NB: 0); *smrdeti kot polh* (A: 1, F: 0, NB: 0); *smrdeti kot po ribah* (A: 1, F: 0, NB: 0); *smrdeti kot gnila hruška* (A: 1, F: 0, NB: 0); *smrdeti kot gnilo jajce* (A: 1, F: 0, NB: 0). Brez odgovorov so ostali trije vprašalniki.

4.7.4 Najpogostejši C-del med anketiranci je *dihur*, v obeh besedilnih korpusih pa *kuga*. Določila, ki v tem primeru dopolnjujejo A-del primere, se nanašajo na žival, ki oddaja smrdljiv vonj (*dihur, kozel, prč, prašič, gnila riba, svinja, pes, pok, polh*) (Keber 1998, 101) ali pa na stvar oz. zadevo, ki prav tako oddaja neprijeten vonj (*drek, gnojnica, zaprtek, scalnica, neočiščeno javno stranišče, greznica, plin, hlev, gnoj, gnila hruška, gnilo jajce*). Slednji primeri v veliki meri kažejo zgolj na navadne primerjave.

Pojavlja se sopomensko določilo v pomenu *smrdeti kot 'kozel'*: *smrdeti kot prč*.⁹ Zaznana je tudi obojespolska raba živali: *prašič* in *svinja*, prav tako je v rabi

⁹ Narečno v pomenu 'kozel'.

oblika *pujs*.¹⁰ Zaradi smrdenja se morda *kozel* povezuje s pijanostjo. Po Glonarju pomeni *kozel* tudi 'izbruhana pijača in jed. V zvezi s tem je verjetno glagol *kozlati* 'bljuvati, bruhati' (Keber 1996, 187). Od tod tudi možnost zveze, ki se pojavi v Novi besedi: *smrdeti kot kozli*.

4.8 IZGINITI KOT ...

4.8.1 Zveze, ki se pojavljajo v SSKJ: *izginiti kot kafra* (F: 25, NB: 7); *izginiti, kot bi se v zemljo pogreznil, udrl, ugreznil* (F: 0, NB: 6); *izginiti kot fatamorgana* (F: 0, NB: 2).

4.8.2 V besedilnih korpusih se pojavljajo zveze, ki jih v SSKJ ni. Dodatno se v FIDI pojavijo naslednje zveze: *izginiti kot bi mignil*, v pomenu 'v trenutku, nenadoma izginiti' (F: 1, NB: 0); *izginiti kot škrat* (F: 1, NB: 0); *izginiti kot solza v dežju* (F: 1, NB: 0); *izginiti kot jutranja meglica* (F: 1, NB: 0); *izginiti kot svetloba* (F: 1, NB: 0); *izginiti kakor prikazen* (F: 1, NB: 0); *izginiti kakor meteor* (F: 1, NB: 0); *izginiti kot duh* (F: 1, NB: 0); *izginiti kot solza v dežju* (F: 1, NB: 0); *izginiti kot ponikalnica* (F: 1, NB: 0); *izginiti ko jutranje sanje* (F: 1, NB: 0). V Novi besedi so dodane še naslednje zveze: *izginiti kot blisk* (F: 0, NB: 2); *izginiti kakor senca* (F: 0, NB: 2); *izginiti kot nebeška mana* (F: 0, NB: 1); *izginiti kot sanje* (F: 0, NB: 1); *izginiti kot mučen sen* (F: 0, NB: 1); *izginiti kot bi se razpuhtel* (F: 0, NB: 1); *izginiti kot bi trenil* (F: 0, NB: 1), *izginiti, kakor bi pihnil* (F: 0, NB: 1); *izginiti kot privid* (F: 0, NB: 1); *izginiti kakor megla* (F: 0, NB: 1); *izginiti kakor rosa* (F: 0, NB: 1); *izginiti, kakor da bi upihnil svečo* (F: 0, NB: 1); *izginiti kakor blisk v grmovje* (F: 0, NB: 1); *izginiti, kakor izgine dih s stekla* (F: 0, NB: 1); *izginiti, kakor bi se razpuhtel* (F: 0, NB: 1); *izginiti kakor strah* (F: 0, NB: 1); *izginiti kakor zvezde na jasnem nebu* (F: 0, NB: 1); *izginiti kakor prijetne sanje* (F: 0, NB: 1).

4.8.3 Rezultati anket so podali naslednje zveze: *izginiti kot kafra* (A: 63, F: 25, NB: 7); *izginiti kot duh* (A: 11, F: 1, NB: 0); *izginiti kot strela* (A: 2, F: 0, NB: 0); *izginiti kot blisk* (A: 2, F: 0, NB: 2); *izginiti kot šus* (A: 2, F: 0, NB: 0); *izginiti kot čarovnik* (A: 2, F: 0, NB: 0); *izginiti, kot bi se v zemljo pogreznil/udrl* (A: 2, F: 0, NB: 6); *izginiti kot miš v luknjo* (A: 1, F: 0, NB: 0); *izginiti kot miš* (A: 1, F: 0, NB: 0); *izginiti kot veter* (A: 1, F: 0, NB: 0); *izginiti kot megla* (A: 1, F: 0, NB: 0); *izginiti kot noč* (A: 1, F: 0, NB: 0); *izginiti kot francoz* (A: 1, F: 0, NB: 0); *izginiti kot kapra* (A: 1, F: 0, NB: 0); *izginiti kot bi trenil* (A: 1, F: 0, NB: 1); *izginiti kot Karađorđević* (A: 1, F: 0, NB: 0).

En anketiranec je podal še naslednjo primero: *izginiti kot lisica* (A: 1). Neodgovorjene so bile tri ankete.

4.8.4 Daleč najpogostejši frazem, ki ga uporabljajo anketiranci in ki je zastopan v vseh primerjanih virih, je *izginiti kot kafra*.¹¹ Tokrat se v sestavinah zvez

¹⁰ Beseda *pujs* je v SSKJ označena kot ljubkovalna beseda s pomenom 'prašič'.

¹¹ *Kafra* je zelo dišeča, hlapljiva, mastna kristalna snov.

pojavljajo še sestavine, ki predstavljajo hitrost: *svetloba, blisk, strela, šus*,¹² *veter* oz. glagola *migniti, treniti*.

Zveza *izginiti kot francoz* ima prenesene sestavine iz frazemov *delati se francoza* oziroma *oditi po francosko*,¹³ kar kaže, ali na nepoznavanje frazema ali pa na pomenski prenos sestavin zaradi trenutne zmedenosti anketiranca.

4.9 PREKLINJATI KOT ...

4.9.1 Zveze, ki se pojavljajo v SSKJ: *preklinjati kot furman* (F: 1, NB: 1); *preklinjati kot candra* (F: 0, NB: 0); *preklinjati kot pogan* (F: 0, NB: 0); *preklinjati kot Turek* (F: 0, NB: 0).

4.9.2 V besedilnih korpusih se pojavljajo zveze, ki jih v SSKJ ni. Dodatno se v FIDI pojavijo naslednje zveze: *preklinjati kot za stavo* (F: 1, NB: 0); *preklinjati kot najhujši rokovnjač* (F: 1, NB: 1); *preklinjati kot kak knap* (F: 1, NB: 0). V Novi besedi so podane še naslednje zveze: *preklinjati kakor Tolminec* (F: 0, NB: 1); *preklinjati kot furmanski konji* (F: 0, NB: 1); *preklinjati kot nebodigatreba* (F: 0, NB: 1).

4.9.3 Anketiranci so podali naslednje zveze: *preklinjati kot Madžar* (A: 7, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot hudič* (A: 5, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot mornar* (A: 4, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot pijanec* (A: 4, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot cigan* (A: 4, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot stara baba* (A: 3, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot satan* (A: 3, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot stari ded* (A: 3, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot nor* (A: 3, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot velik* (A: 3, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot starka* (A: 2, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot knap* (A: 2, F: 1, NB: 0); *preklinjati kot sam vrag* (A: 1, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot foter* (A: 1, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot za šalo* (A: 1, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot Žid* (A: 1, F: 0, NB: 0); *preklinjati, kot da ne poznaš manire* (A: 1, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot doktor* (A: 1, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot tovornjakar* (A: 1, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot Srb* (A: 1, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot stari mož* (A: 1, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot ceferin* (A: 1, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot vrag* (A: 1, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot za stavo* (A: 1, F: 1, NB: 0); *preklinjati kot žafran* (A: 1, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot pes* (A: 1, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot star šofer* (A: 1, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot razbojnik* (A: 1, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot odrasli* (A: 1, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot veliki* (A: 1, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot barbar* (A: 1, F: 0, NB: 0); *preklinjati kot dež ob nevihti* (A: 1, F: 0, NB: 0).

Med odgovori anketirancev je zaslediti še naslednje zveze: *preklinjati kot jesihar* (A: 2); *preklinjati kot raztrgan dohtar* (A: 1); *preklinjati kot star pišen pinter* (A: 1). V primeru *preklinjati kot jesihar* je prišlo do kontaminacije s frazemom *dreti se, vpiti kot jesihar*. V tem primeru se pokaže veliko individualizma med anketiranci, saj so kot odgovore podali kar nekaj enkratno rabljenih primerov, npr. *doktor, ceferin, pinter* ... Neodgovorjenih je bilo 33 vprašalnikov.

4.9.4 Besedilna korpusa najpogosteje ponudita obliko *preklinjati kot furman*,

¹² *Šus* je nižje pogovorni izraz za *strel*.

¹³ V SSKJ je to pogovorna varianta s pomenom 'oditi brez slovesa, neopazno'.

Fida dodatno še *preklinjati kot za stavo*. Anketiranci najpogosteje v C-delu kot določilo uporabijo prebivalca sosednje države, *Madžara*. Pogosta določila so še pripadniki delavskega sloja (*knap*,¹⁴ *furman*,¹⁵ *candra*,¹⁶ *rokovnjač*,¹⁷ *mornar*, *tovornjakar*, *star šofer*, *razbojnik*, *barbar*), pripadniki drugih narodov (*Turek*, *Madžar*, *cigan*, *Žid*, *Srb*), starejši ljudje (*stara baba*, *stari ded*, *starka*, *velik*, *foter*) in hudič (*hudič*, *satan*, *vrag*, *ceferin*).

4.10 MOLČATI KOT ...

4.10.1 Zveze, ki se pojavljajo v SSKJ: *molčati kot grob* (F: 35, NB: 6); *molčati kot kamen* (F: 0, NB: 2); *molčati kot mutci* (F: 0, NB: 0); *molčati kot zid* (F: 0, NB: 3).

4.10.2 V besedilnih korpusih se pojavljajo zveze, ki jih v SSKJ ni. Dodatno se v FIDI pojavijo naslednje zveze: *molčati kot riba* (F: 7, NB: 1); *molčati kot miška* (F: 2, NB: 0); *molčati kot ovce* (F: 1, NB: 0); *molčati kot klop* (F: 1, NB: 0); *molčati kot nevesta* (F: 1, NB: 0); *molčati kot nezainteresirane miši* (F: 1, NB: 0); *molčati kot kak puščavnik* (F: 1, NB: 0). V Novi besedi so dodane še naslednje zveze: *molčati kot pes* (F: 0, NB: 1); *molčati kot finske vrane* (F: 0, NB: 1); *molčati kot miš v luknji* (F: 0, NB: 1); *molčati kakor spomeniki* (F: 0, NB: 1); *molčati kakor skala* (F: 0, NB: 1); *molčati kakor stoletni grobovi* (F: 0, NB: 1); *molčati kakor mrtva skala* (F: 0, NB: 1); *molčati kakor nem* (F: 0, NB: 1); *molčati kakor svetnik v cerkvi* (F: 0, NB: 1); *molčati kakor otrok* (F: 0, NB: 1); *molčati kakor zemlja* (F: 0, NB: 1); *molčati kakor mumija* (F: 0, NB: 1); *molčati kakor žival* (F: 0, NB: 1).

4.10.3 Rezultati anket so podali naslednje zveze: *molčati kot grob* (A: 86, F: 35, NB: 6); *molčati kot zid* (A: 2, F: 0, NB: 3); *molčati kot miš* (A: 2, F: 0, NB: 0); *molčati kot kamen* (A: 2, F: 0, NB: 2); *molčati kot zaklan* (A: 1, F: 0, NB: 0); *molčati kot riba* (A: 1, F: 7, NB: 0); *molčati kot top* (A: 1, F: 0, NB: 0); *molčati kot rit* (A: 1, F: 0, NB: 0); *molčati kot stena* (A: 1, F: 0, NB: 0); *molčati kot miška* (A: 1, F: 2, NB: 0). En anketiranec je zapisal odgovor *molčati kot za stavo* (A: 1), neodgovorjena je bila 1 anketa.

4.10.4 V zvezi *molčati kot ...* se kot določila pojavljajo predvsem živali, ki so plašne – z izjemo določila *pes* (*riba*, *miš*, *ovce*, *pes*, *finske vrane*), pogoste pa so tudi stvari oz. predmeti (*grob*, *kamen*, *zid*, *stena*) ter deli telesa (*rit*). Vsi raziskovani viri najpogosteje ponudijo frazem *molčati kot grob*. Fida in anketiranci med drugim ponudijo tudi zvezo *molčati kot miš*, kar se povezuje s pomenom *miši* kot tatinske živali, ki mora v hiši in okrog nje na svojih skrivnih poteh povzročati čim manj hrupa. Ta primera je prenesena iz prvotne zveze *biti tih kot miš*.

¹⁴ Izraz *knap* je nižje pogovorna varianta za *rudar*.

¹⁵ Izraz *furman* pogovorno zaznamuje voznika.

¹⁶ Slabšalni izraz *candra* pomeni 'vlačuga'.

¹⁷ Izraz slabšalno zaznamuje malovrednega, ničvrednega človeka.

4.11 TRESTI SE KOT ...

4.11.1 Zveze, ki se pojavljajo v SSKJ: *tresti se kakor cucek* (F: 0, NB: 0); *tresti se kot hladetina* (F: 0, NB: 0); *tresti se kot list v vetru* (F: 0, NB: 0); *tresti se kot žolca* (F: 0, NB: 0).

4.11.2 V besedilnih korpusih se pojavljajo zveze, ki jih v SSKJ ni. Dodatno se v FIDI pojavijo naslednje zveze: *tresti se kot vibrator* (F: 1, NB: 1¹⁸); *tresti se kot zajec* (F: 1, NB: 0); *tresti se kot šiba na vodi* (F: 1, NB: 22); *tresti se kot lističi v vetru* (F: 1, NB: 0); *tresti se kot bilka na vodi* (F: 1, NB: 0); *tresti se kot list* (F: 1, NB: 1); *tresti se kot antilopa* (F: 1, NB: 0). V Novi besedi so še naslednje možnosti: *tresti se kakor šiba* (F: 0, NB: 7); *tresti se kakor mrzliččen* (F: 0, NB: 3); *tresti se kot za stavo* (F: 0, NB: 3); *tresti se kakor v mrzlici* (F: 0, NB: 2); *tresti se kakor od mraza* (F: 0, NB: 2); *tresti se kakor zajček* (F: 0, NB: 2); *tresti se kakor šibica na vodi* (F: 0, NB: 1); *tresti se, kakor bi jih zvijal krč* (F: 0, NB: 1); *tresti se, kakor bi ga držala mrzlica* (F: 0, NB: 1); *tresti se kakor otrok pred stražnikom* (F: 0, NB: 1); *tresti se kakor paglavec* (F: 0, NB: 1); *tresti se kakor ob potresu* (F: 0, NB: 1); *tresti se kakor bolan* (F: 0, NB: 1); *tresti se kakor morivec* (F: 0, NB: 1); *tresti se kakor plamen* (F: 0, NB: 1); *tresti se kakor pred biričem* (F: 0, NB: 1); *tresti se kakor listje na košatem drevesu* (F: 0, NB: 1); *tresti se kakor mrzliččen bolnik* (F: 0, NB: 1); *tresti se kakor ranjenec* (F: 0, NB: 1); *tresti se kakor raca na vodi* (F: 0, NB: 1); *tresti se kakor na sodni dan* (F: 0, NB: 1); *tresti se kot bi lovil sapo* (F: 0, NB: 1); *tresti se kot bi me hotelo razgnati* (F: 0, NB: 1); *tresti se kot ob sodnem dnevu* (F: 0, NB: 1); *tresti se kot žolca* (F: 0, NB: 1); *tresti se kot zmešan* (F: 0, NB: 1).

4.11.3 Rezultati anket so podali naslednje zveze: *tresti se kot šiba na vodi* (A: 76, F: 1, NB: 22); *tresti se kot pes* (A: 5, F: 0, NB: 0); *tresti se kot miš* (A: 5, F: 0, NB: 0); *tresti se kot mlado pišče* (A: 1, F: 0, NB: 0); *tresti se kot šiba* (A: 1, F: 0, NB: 7); *tresti se kot križ* (A: 1, F: 0, NB: 0); *tresti se kot pijanec* (A: 1, F: 0, NB: 0); *tresti se kot moker pes* (A: 1, F: 0, NB: 0); *tresti se kot mali muc* (A: 1, F: 0, NB: 0); *tresti se kot treska* (A: 1, F: 0, NB: 0); *tresti se kot vibrator* (A: 1, F: 1, NB: 1). Neodgovorjenih je bilo 6 vprašalnikov.

4.11.4 Večina zvez, ki so upoštevane v SSKJ, v besedilnih korpusih in med anketiranci niso v rabi. Fida uporablja le različice primere *tresti se kot list v vetru* (*tresti se kot lističi v vetru*, *tresti se kot list*). Vsi raziskovalni viri se ujemajo v najpogostejši rabi frazema *tresti se kot šiba na vodi*. Pri enem anketirancu se pojavi primer izpustitve desnega določila C-dela: *tresti se kot šiba*, kar se v sedmih primerih pokaže tudi v Novi besedi.

4.12 ZEBSTI KOT ...

4.12.1 Zveze, ki se pojavljajo v SSKJ: *zebsti koga kot psa* (F: 2, NB: 3); *zebsti kot tristo hudičev* (F: 0, NB: 0); *zebsti kot spaka* (F: 0, NB: 0).

¹⁸ Delo, 17. januarja, 1998; poved 4303: *Ko prekinem "zvezo" opazim, da se tresem kakor vibrator v svoji široki z vodo napolnjeni obleki.*

4.12.2 V besedilnih korpusih se pojavljajo zveze, ki jih v SSKJ ni. Dodatno se v FIDI pojavijo naslednje zveze: *zebsti kot v zametu* (F: 1, NB: 0); *zebsti kot hudič* (F: 1, NB: 1). V Novi besedi je dodana še naslednja zveza: *zebsti kot cigana v burji* (F: 0, NB: 1).

4.12.3 Rezultati anket so podali naslednje zveze: *zebsti kot psa* (A: 43, F: 2, NB: 3); *zebsti kot mokrega psa* (A: 10, F: 0, NB: 0); *zebsti kot pes* (A: 5, F: 0, NB: 0); *zebsti kot cucka* (A: 5, F: 0, NB: 0); *zebsti kot svinja* (A: 4, F: 0, NB: 0); *zebsti kot vruga* (A: 3, F: 0, NB: 0); *zebsti kot zajca* (A: 2, F: 0, NB: 0); *zebsti kot hudič* (A: 2, F: 0, NB: 0); *zebsti kot malega psa* (A: 1, F: 0, NB: 0); *zebsti kot mačka* (A: 1, F: 0, NB: 0); *zebsti kot bogpomagaj* (A: 1, F: 0, NB: 0).

Med odgovori anketirancev sta še dve zvezi: *zebsti kot cerkvena miš* (A: 1); *zebsti kot eskim* (A: 1). Neodgovorjenih je bilo 21 vprašalnikov.

4.12.4 Frazem *zebsti kot psa* je najpogostejši tako med anketiranci kot v obeh besedilnih korpusih, upoštevan pa je tudi v SSKJ. Najpogostejši nadaljnji frazemi med anketiranci se nanašajo na že omenjeni frazem, saj le dopolnjujejo C-del z levim prilastkom (*moker pes*) ali pa napačno uporabljajo določilo v C-delu v imenovalniku (*zebsti kot pes*), kar se je pojavilo zelo pogosto. Prav tako se pojavlja slabšalni izraz za psa, *cucek*. Ostala poimenovanja za živali, ki se še pojavljajo v C-delu primer so: *svinja*, *zajec*, *maček*. Napačno je uporabljena zveza *zebsti kot cerkvena miš*, saj je osnovni frazem s tem C-delom *reven kot cerkvena miš*.

5 Zaključek

Za izbrane primerjalne glagolske frazeme slovenskega jezika se je izkazalo, da so v določenih primerih velike razlike med viri in odgovori anketirancev, kot tudi med samimi viri, tj. SSKJ in obema besedilnima korpusoma. Tako se pri frazemu *smejati kot ...* izkaže, da zveze, ki so zastopane v SSKJ, niso potrjene v nobenem besedilnem korpusu; pri frazemu *tresti se kot ...* pa poleg tega niti med odgovori anketirancev. Na drugi strani pa se v primerih *izginiti kot ...*, *molčati kot ...*, *zebsti kot ...* izkaže, da se med seboj popolnoma ujemajo rezultati vseh raziskovanih virov. V korpusih so najpogostejši frazemi *izginiti kot kafra*, *molčati kot grob*, *zebsti kot psa*. Največ neodgovorjenih vprašalnikov med anketiranci je bilo v primeru *preklinjati kot ...*, kar neposredno kaže tudi na to, da se te zveze v naši kulturi ne uporabljajo tako pogosto. V nasprotju s slednjim so velike razlike med anketiranci pri dopolnjevanju frazema *živeti kot ...*, pri čemer se izkaže, da ljudje radi primerjamo svoj način življenja z nečim dobrim in lagodnim. Tako si med odgovori anketirancev po pogostosti rabe od najpogostejšega do najmanj rabljenega frazema sledijo: *molčati kot grob* (A: 86), *tresti se kot šiba na vodi* (A: 76), *izginiti kot kafra* (A: 63), *smrdeti kot dihur* in *živeti kot kralj* (A: oba 49), *zebsti kot psa* (A: 43), *gledati kot tele v nova vrata* (A: 41), *govoriti kot raztrgan dohtar* (A: 31), *umreti kot revež* (A: 20), *držati se kot mila jera* (A: 18), *smejati se kot počen pisker* (A: 14), *preklinjati kot Madžar* (A: 7).

Ugotoviti je mogoče, da se nekaterim primerjalni glagolskim frazemom glede na dodano sestavino spremeni pomen, npr. *gledati kot tele/bik v nova vrata* »neumno, začudeno gledati«
proti *gledati kot ris* »jezno srepo«
proti *gledati kot miš*

iz *moke* »gledati s priprtimi očmi/morda tudi zadovoljno gledati«. Ker anketiranci v navodilih niso imeli nobenih pomenskih omejitev, njihovi odgovori posredno kažejo na najpogostejšo in najtrdneje uzaveščeno frazeološko zvezo in pomen. Predstavljena primerjava slovarskega, korpusnega gradiva in vedenja anketirancev zanimivo osvetljuje vprašanje rabe tovrstnih frazemov in spodbuja k namenskemu spremljanju slovenske frazeologije v živi rabi govornih in pisane besede.

Viri in literatura

- Fink-Arsovski, Željka (2002), *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, Zagreb, Filozofski fakultet.
- Keber, Janez 1996, *Živali v prisposodobah 1*, Celje, Mohorjeva družba.
- 1998, *Živali v prisposodobah 2*, Celje, Mohorjeva družba.
- 1998, *Raziskovanje slovenske frazeologije: živalski nazivi v frazeologemih*, JZ, št. 4, (99–112).
- 2003, *Frazeološki slovar slovenskega jezika: Poskusni zvezek*, Ljubljana, ZRC SAZU.
- Kos, Janko 1995, *Očrt literarne teorije*, Ljubljana, DZS.
- Križaj Ortar, M., Bešter M., Kržišnik, E. 1994, *Pouk slovenščine malo drugače*, Trzin, Založba Different.
- Kržišnik Kolšek, Erika 1994, *Slovenski glagolski frazemi (ob primeru frazemov govorjenja)*. Doktorska disertacija, Ljubljana.
- 1996, *Norma v frazeologiji in odstopi od nje v besedilih*, SR, št. 44, (133–154).
- 1997, *Kdo govori kako, XXXIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, Ljubljana, Filozofska fakulteta, (45–56).
- 1998, *Normativno v frazeologiji, Jezična norma i varijeti*, Zagreb.
- Stramljič Breznik, Irena 1999, *Prispevki iz slovenskega besedoslovja*, Maribor, Slavistično društvo Maribor.
- Vaupotič, Lea 2004, *Slovenski primerjalni frazemi v SSKJ*, diplomsko delo, mentorica dr. Irena Stramljič Breznik.

Comparative verbal phrasemes between the dictionary and the use

Summary

The paper presents the selected group of verbal comparative phrasemes: živeti kot, umreti kot, gledati kot, držati se kot, smejati/režati se kot, govoriti kot, smrdeti kot, izginiti kot, preklinjati kot, molčati kot, tresti se kot and zebsti kot by presenting their entries in the Dictionary of the Slovenian Literary Language (the DSLL), the text corpuses Nova beseda and Fida and use to students – respondents.

The selected comparative verbal phrasemes of the Slovenian language have revealed that in certain cases, large differences exist between the sources and the respondents' answers, as well as among the sources themselves, i.e. the DSLL and both text corpu-

LEZIKOSLOVNI ZAPISKI 2006

ses. The most frequent phrasemes in the corpuses are izginiti kot kafra, molčati kot grob and zebsti kot psa. Among the respondents, the phrasemes according to their frequency are as follows: molčati kot grob (A: 86), tresti se kot šiba na vodi (A: 76), izginiti kot kafra (A: 63), smrdeti kot dihur and živeti kot kralj (A: both 49), zebsti kot psa (A: 43), gledati kot tele v nova vrata (A: 41), govoriti kot raztrgan dohtar (A: 31), umreti kot revež (A: 20), držati se kot mila jera (A: 18), smejati se kot počen pisker (A: 14), and preklinjati kot Madžar (A: 7).

As the instructions put no limitations on the respondents, their answers indirectly show the most frequent and the most solid phraseological partnership made consciously and the meaning of a specific comparative verbal phraseme. The presented comparison of the dictionary, the corpus material and the respondents' behaviour highlights the question of how to use such types of phrasemes in an interesting manner and encourages the deliberate monitoring of the Slovenian phraseology in the real use of the spoken and written word.

Jasmina Temnik, Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru, Koroška cesta 160, 2000 Maribor

Denis Kalamar, Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru, Koroška cesta 160, 2000 Maribor